

3.3. Методичні та змістові засади формування персоналій в «Українському національному біографічному архіві»

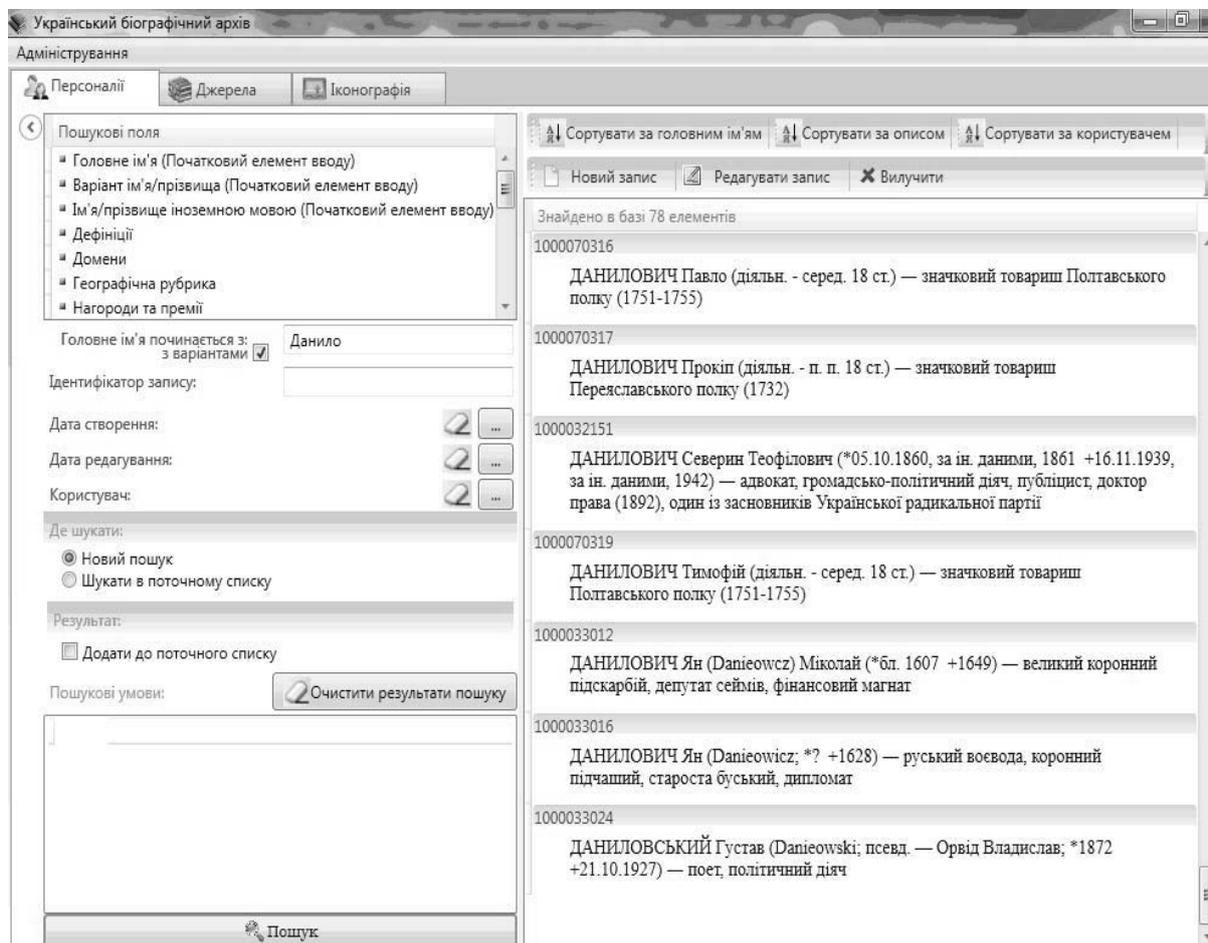
«Український національний біографічний архів» (УНБА) — це унікальний масив біографічної, бібліографічної, іконографічної інформації, який за своїм змістом є універсальним біобібліографічним ресурсом. Його винятковість полягає у концентрації в одному місці інформації про величезну кількість осіб, пов'язаних з історією та культурою нашої країни, що залишили в ній свій слід. Особливістю ресурсу є його здатність постійно оновлюватися — поповнюватися новими іменами, новими досягненнями людей, новими знаннями про них.

Підготовка та укладання УНБА вимагають особливих заходів і рішень. Із самої назви біобібліографічний ресурс включає два види даних: біографічні та бібліографічні. Залежно від діяльності особи їх співвідношення може бути різним: у письменника або науковця кількість творів буде перевищувати масив літератури про них, і навпаки, праці, присвячені історичним постатям, митцям, спортсменам, будуть домінувати. Кількість джерел про людину залежить і від її популярності. Зазвичай, чим відоміша і популярніша людина, тим більше документальних джерел та свідчень про себе та свою діяльність вона лишає після себе.

У процесі створення біобібліографічної продукції, у тому числі електронного біобібліографічного ресурсу, дослідники вивчають біографію особи. Основні дати життя і діяльності визначаються на основі її біографічних даних з опублікованих та неопублікованих матеріалів (автобіографії, особистої справи, звітів тощо). Зважаючи на масиви розпочатої роботи із формування біобібліографічного ресурсу, в ІБД первинними джерелами біографічної інформації стали довідково-енциклопедичні видання. Налагоджено послідовне опрацювання цього виду публікацій як вітчизняних, так і з країн-сусідів, сучасних видань і видань минулих століть. Головна мета цієї роботи — виявлення якнайбільшої кількості осіб, пов'язаних з історією та культурою України.

Для занесення, збереження та систематизації знайдених біографічних даних утворено інтегровані БД «Персоналії», «Джерела української біографістики», «Іконографія». У

процесі роботи над укладанням УНБА виникло кілька проблем, вирішення яких дозволило ІБД НБУВ розгорнути широкомасштабні роботи із формування біобібліографічного ресурсу.

Рис. 1. Вигляд інтегрованих БД «Персоналії», «Джерела української біографістики», «Іконографія»

Перша проблема — внесення до БД «Персоналії» прізвищ, імен, псевдонімів тощо. Враховуючи, що дані про одну й ту саму особу можуть зустрічатися у різних джерелах, для уникнення дублетних записів перед внесенням інформації до БД «Персоналії» співробітники ІБД перевіряють наявність інформації про цю особу в базі. У разі відсутності — започатковується новий запис, у разі присутності — наявний запис поповнюється новими даними з позначенням джерела, звідки вони отримані.

На практиці трапляються випадки, коли особа мала кілька прізвищ, варіанти імен, була відома під псевдонімами або мала церковне ім'я. Велике значення для упорядкування да-

них про людину має фіксування всіх варіантів (якщо вони є) її прізвищ, імен, прізвицьк, псевдонімів тощо.

Для правильного введення персональних даних до комп'ютерних БД, ефективного пошуку та розміщення інформації про особу в так званих «сортованих списках» необхідно було прийняти відповідні методичні рішення. Це питання вирішено із застосуванням в будові БД «Персоналії» міжнародного комунікативного формату для авторитетних/нормативних записів UNIMARC/AUTHORITIES [5].

Особливість структури БД «Персоналії» полягає у поділі полів «Прізвище», «Ім'я» на головне та варіанти. За інформацією головного поля визначається розташування імені/прізвища особи в алфавітному ряду (сортованих списках). Конструкція БД «Персоналії» побудована таким чином, що будь-який варіант імені, який належить особі, при пошуку буде відсилати до запису з «головним ім'ям», під яким особа найбільш відома і заноситься у сортовані списки. Існують два випадки представлення інформації у БД:

простий — коли наявне тільки головне ім'я/прізвище (людина мала одне прізвище та ім'я — цей запис в БД завжди буде «головним»);

складний — коли запис містить, крім головного ім'я/прізвища, варіанти, у тому числі іншими мовами.

Наявність поля «Головне ім'я/прізвище» обов'язкове, воно присутнє у всіх записах БД і не повторюється, тобто має лише одне значення. Поле містить індикатор форми представлення імені та визначає спосіб введення імені особи, яке має два значення:

- ім'я особи вводиться під особовим ім'ям або у прямому порядку (Володимир, Андрій Первозванний, Ігор Святославич);
- ім'я особи вводиться під прізвищем (Винниченко Володимир Кирилович, Бєдний Дем'ян, Беспалов М. Г.).

За наявності в особі варіантів прізвища (імені), псевдонімів, криптонімів інформація заноситься у відповідне поле, яке може мати стільки повторів, скільки зустрічається варіантів. Нижче подано приклади різних форм представлення імен/прізвищ, що трапляються у записах БД «Персоналії».

Варіант: варіант написання ім'я/прізвища подається в тексті за головним ім'ям/прізвищем, виділяється дужками і

не має ніяких супутніх слів (Бурнас (Бурнос) Андрій, Андрущенко Юрій (Марат) Васильович).

Дівоче: прізвище жінки при народженні. У тексті подається у дужках із супровідним словом «дівоче» (Бенцаль-Карп'як (дівоче — Сівницька) Олена).

За чоловіком: прізвище жінки після одруження, якщо взяла прізвище чоловіка. У тексті подається у дужках з супровідним словосполученням «за чоловіком» (Аннато (за чоловіком — Сетова) Пальміра Францівна).

Помилкове: варіанти імен/прізвищ представлені, у джерелі з помилкою. У вихідних текстах не відображено, зберігається у службовій БД.

Псевдонім та/або криптонім: якщо особа, на яку заведено запис, має псевдонім (псевдоніми). У тексті подається із супровідним словом «псевдонім» (Шевченко Іван Данилович (псевдонім — Дніпровський), Абрам Йосип (псевдонім — Козак Байда), Авдєєв Всеволод Миколайович (псевдонім — Дядечко Пуд), Лоначевський Олександр Іванович (псевдонім — Комаха, Ломака), Маковей Осип Степанович (псевдонім — Євмен)).

Світське: світське прізвище церковного діяча. Наявне, коли в поле «Головне ім'я» внесено церковне ім'я особи, на яку заведено запис у БД. Подається у дужках із супровідним словом «світське» (Іоанникій (світське — Руднєв Іван Максимович)).

Справжнє: справжнє ім'я або прізвище застосовується у випадках, коли особа відома під іншим ім'ям/прізвищем або псевдонімом. У тексті подається у дужках із супровідним словосполученням: «справж. ім'я», «справж. прізвище», «справж. прізвище та ім'я» (Агранов Вульф Йосипович (справж. ім'я — Володимир), Палій Семен Пилипович (справж. прізвище — Гурко), Пеленс Джек (справж. прізвище та ім'я — Палагнюк Володимир Іванович)).

Чернече: використовується у випадках, коли особа відома під власним іменем/прізвищем, але також мала чернече ім'я. У тексті подається у дужках із супровідним словом «чернече» (Александрович Іван (чернече — Алоїсій)).

Запропонована структура дозволила у записах БД «Персоналії» збирати та зберігати всі варіанти особистих даних про особу, що зустрічаються в різних джерелах, у тому числі помилкові та іншими мовами; проводити ефективний

пошук в БД; надавати користувачу повну інформацію про варіанти прізвища, ім'я, псевдоніми, криптоніми тощо; робити посилання на джерело, звідки взяті ті чи інші дані.

Друга проблема — представлення хронологічних даних про особу (дат народження та смерті). При введенні інформації до БД «Персоналії» зустрічаються такі форми подання дат в джерелах:

повні дати (дд/мм/рррр) народження/смерті, де дд — день, мм — місяць, рррр — рік;

повні дати за новим і старим стилем;

не повні дати;

дата народження/смерті невідома.

У першому випадку, коли відомі день, місяць, рік народження/смерті дані фіксуються у відповідних полях типу «дата» (приклад: 28/01/1918). У всіх інших випадках інформація заноситься до поля типу «символьний» — «Додаткові дані народження, смерті» (*1782 +09/09(21/09)1843; *бл.1652 + ймовірно 1712; *1879 +?; діяльн. — кін. 17 – поч. 18 ст.).

Трапляється, коли дата народження або смерті в різних джерелах подається по-різному. У таких випадках варіанти дати заносяться в поле «Додаткові дані народження, смерті» з позначкою «за іншими даними» (16(28).02.1847, за ін. даними, 1848, 1851) та фіксуються у полі «Що знайдено» джерела.

Рис. 2. Вигляд картки «Джерело» в БД «Персоналії»

Для пошуку інформації за століттями в структурі БД «Персоналії» запропоновано поле «Хронологічна рубрика», яке має два однакові підполя. Якщо особа проживала в одно-

му столітті, заповнюється одне підполе, коли персона жила на зламі століть (у двох століттях), заповнюються обидва. Дані заносяться зі словника, що містить таблицю з хронологічним розподілом часу за століттями, починаючи від ХХ т. до н. е. й до нашого часу (приклад: Жабокрицький Діонісій; *бл.1652 + ймовірно 1712; 1600–1699, 1700–1799).

Ще однією з проблем була фіксація даних про джерела біографічної інформації в БД «Персоналії». Для її вирішення створено БД «Джерела біографічної інформації», яка інтегрована з БД «Персоналії». Структура бібліографічної БД сумісна з UNIMARC-форматом [3]. Це дозволяє утворювати бібліографічні описи всього документа і його складових — статей, глав, розділів (аналітичний опис).

При опрацюванні нового джерела знайдені біографічні дані заносяться до БД «Персоналії», а бібліографічні — до полів БД «Джерела біографічної інформації». У записі біографічної БД, у розділі «Бібліографія», із БД «Джерела» вибирається бібліографічний опис документа, з якого отримано біографічні дані. При цьому є можливість у полях «Що знайдено», «Том», «Сторінка» уточнити, які саме відомості знайдено, в якому томі і на якій сторінці відповідно. За наявності повного тексту документа існує можливість його під'єднання до конкретного бібліографічного опису.

Велике значення в УНБА має іконографічна інформація. Для методичного накопичення та систематизації цих даних започатковано БД «Іконографія». Для послідовного опрацювання зображень, їх збереження та зв'язку із записами інших БД системи розроблено структуру БД «Іконографія» і вирішено певні методичні питання [4].

Особливістю сучасного упорядкування іконографічного матеріалу є збір та систематизація його електронних копій — оцифрованого зображення; орієнтація на детальний науковий опис електронних зображень. ІБД відпрацьовано методичні підходи, технічні рішення, технологічні схеми створення електронних зображень.

Весь процес опрацювання іконографічного матеріалу умовно можна поділити на чотири етапи.

1-й етап. Пошук іконографії в архівах та книгосховищах. До знайденого іконографічного матеріалу складається аналі-

тичний бібліографічний опис із зазначенням місця збереження, який заноситься до бібліографічної БД «Джерела української біографістики». Для виділення із загального масиву бібліографічних описів записів, укладених на іконографічний матеріал, у БД «Джерела української біографістики» додано нове поле «Позначення матеріалу», яке відповідає новому діючому ДСТУ «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис» [1], з позначкою «Ізоматеріал».

Приклади:

бібліографічний опис іконографічного матеріалу із друкованого джерела

Олекса Петрович Стороженко [Ізоматеріал] : фото др. пол. XIX ст. // Стороженко М. З мого життя / Микола Стороженко. – Київ : Либідь, 2005. – С. 52.

опис іконографічного матеріалу архівного документа

Коляда Грицько Панасович [Ізоматеріал] : фото // НБУВ. Ін-т рукопису. – Ф. 10. – № 5307.

2-й етап. Утворення електронних зображень. Оцифрування (сканування, фотографування) знайденого й упорядкованого в бібліографічній БД іконографічного матеріалу. Його збереження в електронній формі у встановленому форматі та з відповідними параметрами. При додаванні високоякісного зображення система автоматично повинна обробити його з метою отримання необхідних для роботи розмірів та якості зображення типу:

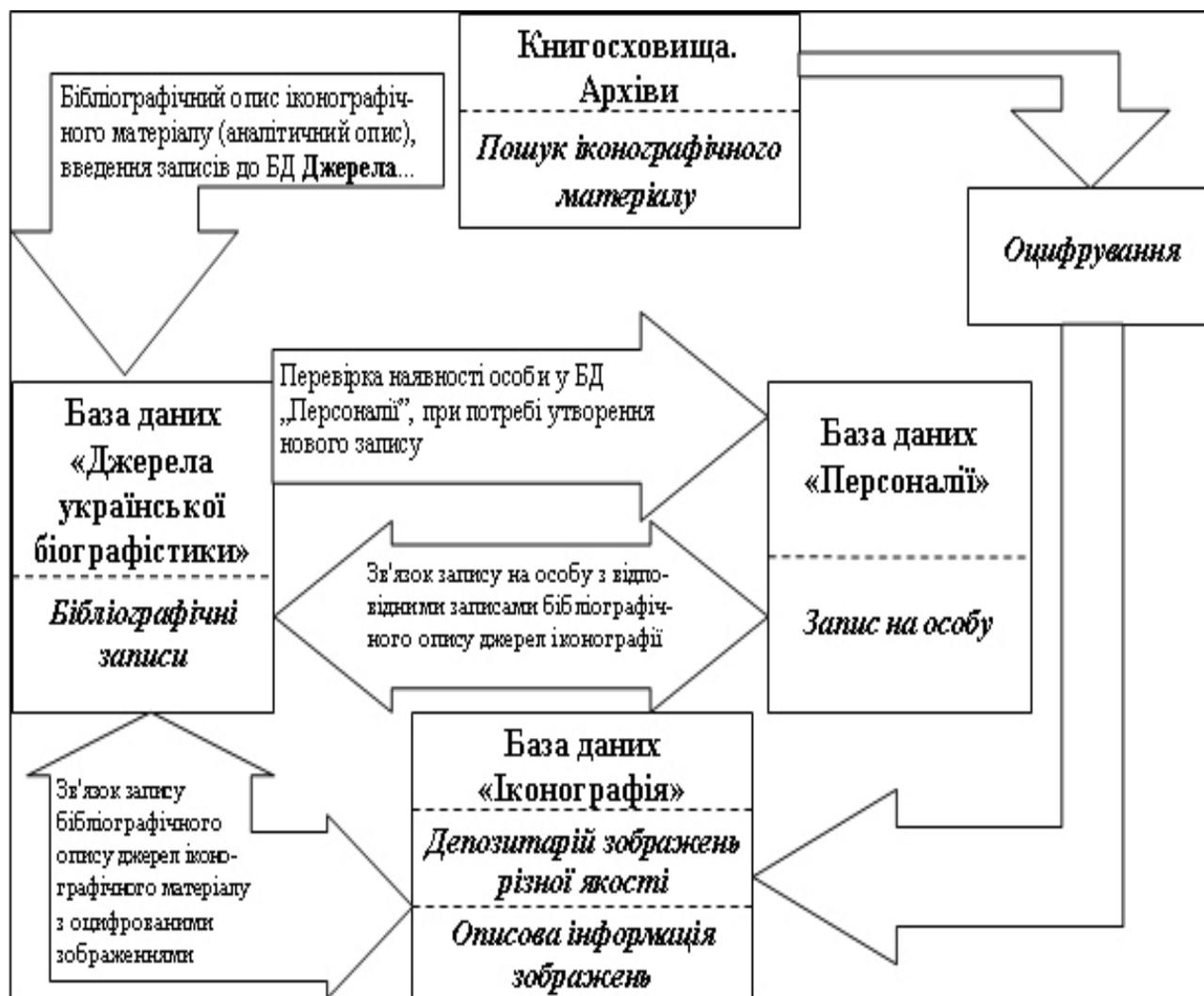
- високоякісне зображення (депозитарій зображень);
- зображення якості, нижчої за поліграфічну (для представлення в Інтернеті);
- зображення типу «Іконка».

У стисненому вигляді відбиток стає доступним для усіх користувачів. Високоякісні зображення зберігаються окремо й доступні тільки адміністраторам БД.

3-й етап. Зв'язок файлу електронного зображення із записом БД «Джерела української біографістики». Зв'язок запису/записів біографічної БД «Персоналії» з бібліографічними записами місцезнаходження іконографічного матеріалу БД «Джерела української біографістики» (двосторонній).

4-й етап. Систематизація та утворення мистецтвознавчого опису зображень. На останньому етапі опрацювання для здійснення ефективного пошуку та проведення мистецтвознавчих досліджень в системі на кожне із зображень

заводиться електронна реєстраційна картка, що містить поля, які деталізують його елементи. На сьогодні структура опису іконографічного матеріалу не є остаточною і потребує подальшого доопрацювання мистецтвознавцями.

Рис. 3. *Схема опрацювання іконографічного матеріалу*

З метою упорядкування структури БД «Персоналії», редакційно-технічного оформлення введеної інформації підготовлено методичні рекомендації [2] для співробітників ІБД. Їх призначення: окреслити правила занесення біографічної інформації у відповідні поля БД; надати допомогу співробітникам ІБД у процесі введення нових та редагування наявних записів БД; регламентувати уніфікацію представлення біографічних даних, дат життя особи, скорочень слів, аббревіатур; на конкретних прикладах показати особливості занесення складних імен, прізвищ, дат тощо.

Методичні рекомендації представляють структуру БД: зображено існуючі поля, подано їх назви, сформульовано призначення полів, підполів та індикаторів, їх особливості; викладено правила внесення інформації до них; зазначено випадки наявності інформації в тому чи іншому полі та його повтору — поле може бути одне (коли воно не повторюється) або їх більше одного (поле повторюється).

Окрім прикладів, які ілюструють представлення матеріалу у БД, рекомендації подають помилки, яких найчастіше допускаються при опрацюванні біографічного матеріалу та введенні його до відповідних полів БД. На практиці вони допомагають операторам і редакторам приділяти їм особливу увагу й зосереджуватися на правильному занесенні інформації.

Отже, розвиток сучасної біобібліографічної діяльності потребує належного методичного забезпечення. Розробка ефективних технологічних рішень і змістовних методичних рекомендацій, здійснена фахівцями ІБД, дозволила розгорнути роботу із формування біобібліографічного ресурсу УНБА.

1. *ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис [Текст] : Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT). – Увед. 2007–07–01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 47 с.*
2. *Редагування інформації комп'ютерної бази даних «Персоналії» [Текст] : методичні рекомендації / уклад. О. М. Яценко ; НБУВ, ІБД. – Київ, 2008. – 73 с. – Для внутрішнього користування.*
3. *Руководство по UNIMARC [Текст] : руководство по применению междунар. коммуникативного формата UNIMARC / пер. с англ. авт. коллектива под руководством А. И. Земскова, Я. Л. Шрайберга. – М., 1992. – 320 с.*
4. *Яценко О. М. Іконографічна складова електронного «Українського національного біографічного архіву»: пропозиції щодо технології опрацювання зображень [Текст] / О. М. Яценко // Наук. праці НБУВ. – Київ : НБУВ, 2009. – Вип. 24. – С. 292–298.*
5. *UNIMARC/AUTHORITIES [Текст] : междунар. коммуникативный формат UNIMARC для авторитетных/нормативных записей : пер. с англ. – М. : ГПНТБ России, 1994. – 68 с. – (Публикации УВСИМ — Новая серия / ИФЛА; Т. 2).*